

PAST AND TODAY OF AKKÖY

Earthenware jug production and pottery are longstanding primitive production methods that come from very old ages.

It is glad to know that earthenware production in Anatolia has not yet ended. However, it is very sad that the lost values of ceramic tradition have been increasing.

Troy is the first city that shaped soil by using a potter's wheel in West Anatolia. However, it is interesting that this culture started to use potter's wheel long years after eastern regions.

It is observed that traditional arts in Anatolia were affected negatively by the technological revolution in the beginning of the 20th century. Being a pottery and earthenware jug center in the 17th century, Akcaalan village lost its importance, ceased to be a settlement area and left its position to Akkoy in Ezine district of Canakkale.

Factors such as the start of water and refrigerator usage in houses and the increase in the number of pots made of synthetic materials in the recent periods affected earthenware jug production in this village very negatively. It was observed that only a few families in Akkoy are still making earthenware jug production according to the literature researches that were made without visiting the region. However, during the visit made to Akkoy, it was determined that only one family still carried on this tradition.

Today, earthenware jug production in Akkoy village is being conducted in the building that is not used for educational purposes in Akkoy Primary School that consist of two buildings. When we enter the building, we see earthenware jugs, pots, ashtrays, candlesticks, an electrical turning lathe and a turret lathe in the production area. The kilns made of bricks and mud-bricks that are used for firing are in the garden of the school.

Meanwhile, it is necessary to mention some technical difficulties. Supplying electricity for the building where the atelier is located from the adjoining school building and bringing water, which is one of the most important components for earthenware jug production, to the garden of the primary school by means of a hose are among the technical difficulties.

Additionally, it is interesting that no market place has been found where the objects that are produced in the atelier can be sold. Those who know the place of the atelier come to the atelier in order to buy a few objects produced. However, the objects that are produced cannot be sold because of the lack of the required financial opportunities.

Being the raw material of the earthenware jugs and other products in Akkoy, the clay is excavated from the field of a farmer and brought to the atelier in tractors. At the second stage, the clay is diluted and rested in tubs. Then, it is dehydrated and molded until it gains a plastic like consistency. Finally, it becomes ready to be processed.

When we observe earthenware jug ateliers from past to present in terms of preserving traditional culture, we see that they lost their quality while their number decreased instead of increasing. In our geography, the traditional inheritance that is the foundation of our culture has been decreasing in every field of handicrafts and is about to disappear.

* Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Cam Bölümü İstanbul

For this reason, Faculties of Fine Arts and the institutions related to cultural inheritance should undertake significant responsibilities. Serious contributions can be made only by means of a union of the relevant departments of the Faculties of Fine Arts for a project related to this subject. The values of Anatolian culture can be transferred to the following generations as a result of recovering the conditions of such ateliers that continue traditional production and creating environments where the products can be revived.

Anahtar Kelimeler: Akköy, Testicilik, Geleneksel Seramik
Key Words: Akkoy, Earthenwarejug Production, Traditional Ceramic

GİRİŞ

Testicilik ve çömlekçilik çok eski çağlardan günümüze kadar gelen ilkel bir üretim şeklidir. Anadolu kadını ilkel biçimlendirme yöntemleriyle bu üretimini azalarak da olsa günümüze dek sürdürebilmiştir.

Anadolu testi üretiminin topraklarımızda henüz bitmediğini bilmek sevindiricidir. Ancak, seramik geleneğine ait kaybolan değerlerin artması da bir o kadar üzücüdür.

İnsanoğlu yerleşik düzene geçtiğinden bu yana pişmiş topraktan kaplar ve kullanım eşyaları yapmaya başlamıştır. İlk tezgah buluntusuna M.Ö. 3500 yıllarında Mezopotamya da rastlanmaktadır. Araba tekerleğinin aynı dönemlere tarihlenmesi “tekerlek mi çarktan, çark mı tekerlekten çıkmıştır” tartışmasını gündeme getirmiştir.¹ Özellikle Hacılar da M.Ö.5000’ler de doruğa ulaşan çömlekçilik Anadolu’ da, Ön Asya’ da ve Ege’ de etkisini göstermiştir.

Batı Anadolu’ da çömlekçi çarkı ile toprağı şekillendiren ilk kent Troya’ dır. Ancak bu kültürün çömlekçi çarkını doğu bölgelerinden çok daha sonra kullanması ilginçtir. Ayrıca, Batı Anadolu’ da Çanakkale şehri 18. y.y. ortasıyla 20. y.y. başlarında önemli bir Türk seramik merkeziydi. İznik, Kütahya ve Çanakkale seramik disiplininin bilinen üç üretim merkeziydi.

Çömlekçi çarkı evrimini tamamlayıp milli ve yataklı hale geçtiğinde, erkeklerin de emek verdikleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde toplumsal gelişmeyle beraber milli ve yataklı tezgah, tarım kültürünün bittiği ve kent kültürünün başladığı noktada görülmektedir.²

Teknolojik devrimle beraber 20. y.y. başlarında Anadolu’ daki geleneksel sanatların olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. 20. yüzyıl başlarında bazı gezginler Çanakkale’ de üretilen kalitesiz seramiklerden bahsetmektedirler. Geleneksel üretimi ve kalitesi düşmüş bu ürünler maalesef yozlaşarak ve hatıra eşyası kimliğine bürünerek günümüze kadar gelmişlerdir.³

1- Güner, Güngör, “Anadoluda yaşamakta olan İlkel Çömlekçilik”, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, 1982

2- Çizer, Sevim, “Antik Çağdan Günümüze Batı Anadolu Çömlekçiliği, Yaşayan Uzantısı Menemen”, 4. ulusal el sanatları sempozyumu, 1985

3- www.eomu.edu.tr

Çanakkale seramiklerinde bej veya kırmızı renkli seramik hamuru kullanılmıştır. 18. yüzyıla ait karakteristik Çanakkale seramiklerinden biri, kulpsuz veya çift kulplu küplerdir. Geç devirde daha çok saksılar, çukur kaseler, şamdanlar, testiler ve fincanlar yani kullanıma yönelik eşyalar üretilmekteydi.⁴

Çanakkale’de üretilmiş geleneksel testilerden şişman gövdeli testiler; 19. y.y. ortalarında yapılmıştır. Bu testilerin ağızları at başı biçiminde olup, ağzın çevresinde çiçek, kuş, yaprak gibi rölyef etkiler görülmektedir. Bazen içleri süzgeç şeklindedir. Bu formdaki testiler koyu yeşil, kirli sarı ve kahverengi sırlıdır. Çoğunda sır üstü tekniği kullanılmıştır.

Zayıf gövdeli testiler; genellikle 19. y.y.’ın ikinci yarısında çalışılmıştır. Beyaz renkli bu testiler derviş testisi olarak kullanılmış olup rölyeflidir.

Şişman ve ayaklı testiler; 19. y.y. sonu ile 20. y.y. başlarında görülmektedir. Bu parçalar Çanakkale seramiklerinin değerini en çok yitirdiği döneme aittir.

Aynı dönemlere tarihlenen ve nargile olarak üretilmiş bazı yozlaşmış testiler barok bir nitelik taşımaktadırlar.

Bu dönemde üretilen halka gövdeli testiler ise taşıdıkları süs içeriğiyle farklı bir konumda var olmaktadır.⁵

Yrd. Doç. Dr. Nalan Danabaş Tuncer - Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik-Cam Bölümü

Günümüzde Çanakkale çömlekçiliği ve testiciliği Akköy’de sürdürülmektedir.

17. yüzyılda bir çömlek ve testi merkezi olan Akçaalan köyü önemini yitirmiş, bu yerleşim merkezi ortadan kalkarken yerini Çanakkale’nin Ezine ilçesindeki Akköy’e bırakmıştır. Ezine ilçesi, Çanakkale iline bağlı olup kent merkezine 42 km. mesafededir. Adının Farsça’da cuma anlamına gelen Azine kelimesinden türediği söylenen bu ilçe 48 köyden oluşmaktadır.

Akköy Ezine’ye 10 km. uzaklıkta olup, eski dönemlerden beri testicilik ile uğraşılan bir yerleşim alanıdır.⁶

Son dönemlerde evlere suyun girmesi, insanoğlunun soğutucu sahibi olması, sentetik malzemelerden kap kacağın artması gibi faktörler bu köydeki testi üretimini oldukça sarsmıştır. Bölgeye gitmeden yapılan literatür araştırmalarında bugün Akköy’de ancak birkaç ailenin toprak testi üretimine devam ettiği saptanmıştır.

Ancak, Akköy’e yapılan ziyaret sonucunda bu geleneğin sadece bir aile tarafından sürdürüldüğü görülmüştür.

Akköy’de milli çarklarda yapılan üretim kadına ait bir görevdir. Gerekli olan hammaddeyi, yani kil’i alabilmek için köylüler madencilikte olduğu gibi, merdiven basamakları kazarak derine inmektedirler. Bu nedenle, testi üretimi hem tehlikeli hem de yorucu bir uğraş olarak var olmaktadır.

1982 yılında köydeki atölye sayısı 5-6 iken, bu tarihten 20 yıl önce yani 60’lar da, atölye sayısının bu sayıdan 7-8 kat daha fazla olduğu söylenmektedir.⁷

Teknolojiye bağlı olarak farklı malzeme içeren ürünlerin, özellikle de naylon’un icat edilmesi, testicilikte gerilemeye neden olurken insanoğlunun işlerini daha kolaylaştırmış, ancak daha da sağlıksızlaştırmıştır.

2005 yılında Akköy’e yapılan ziyarette köydeki testi üretiminin günümüzdeki durumu incelenmiştir.

4- Öney, Gönül, “Çanakkale’de Geç Devir Osmanlı Seramikleri”, Bilim Birlik Başarı, 1982, sayı: 33

5 - Öney Gönül, “Türk Devri Çanakkale Seramikleri”, Çan.Ser. Fabrikaları yay., 1971

Yrd. Doç. Dr. Nalan Danabaş Tun cer - Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik-Cam Bölümü

6- www.ezine.gov.tr

7- Gülsen. Yener, Akköy Testiciliği ve Sorunları, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, İzmir 1982

Bugün Akköy köyünde testi üretimi iki binadan oluşan Akköy ilkokulunun eğitim amacıyla kullanılmayan binasında gerçekleştirilmektedir.

Binaya girildiğinde üretim alanında; testiler, çömlekler, küllükler, mumluklar, elektrikli ve milli olmak üzere iki adet torna tezgahı bulunmaktadır. Pişirme işlerinde kullanılan tuğla ve kerpiç fırınlar ise okulun bahçesinde yer almaktadır.

RESİM 1: Akköy ilköğretim okulu

Bir aile geleneğini devralan atölyenin ustası Emine Türker' in dedesi ve ninesi de eskiden bu el sanatın ile uğraşmış. Dört kızkardeşden bir tek bu işe gönül veren Emine Türker' e üretim esnasında, torunu Nihan ve aynı köyden 18 Mart Üniversitesi Resim Bölümü mezunu Ahmet Sayar yardım etmektedir. Üretilme esnasında Emine hanım çamuru tornada şekillendirdikten sonra Ahmet bey ve Nihan hanım formları dekorlamakta ve ajur tekniği kullanarak mumluklar ve çanaklar yapmaktadırlar.

Tuğla fırından verim alamadıkları için, üretilen ürünler genellikle kerpiç fırında 850 santigrad derecede odunla pişirilmektedir. Ancak bu fırında pişen ürünlerin dayanıklılığının çok iyi olmadığı saptanmıştır.

Bu atölyede üretilen objeler incelediğinde, ürünlerin seri üretimi hatırlatan kalıptan çıkmış gibi düzgünlüğü, dikkat çekicidir.

Bu arada, bazı teknik olanaksızlıklardan da söz etmek yerinde olacaktır.

Atölyenin bulunduğu binada tornayı çalıştıracak elektriğin yan okul binasından temin edilmesi ve testi üretiminin en önemli unsurlarından biri olan suyun ilkokul bahçesine hortumla getirilmesi gibi faktörler teknik zorluklar arasındadır.

Oysa geleneksel bir el sanatının yaşatılması adına sağlanacak tam teşekküllü bir atölye bile üretimi farklı bir boyutta var edebilir.

Mekanın Akköy' de kalan son testi atölyesi olmasına karşın, testilerin üretilen diğer ürünler arasında azınlıkta kalması dikkat çekicidir. ⁸

8- Gülsen. Yener, Akköy Testiciliği ve Sorunları, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, İzmir 1982

RESİM 2: Üretilenlerin pişildiği kerpiç fırın ve kullanılmayan tuğla fırın

Bununla beraber, atölyede üretilen objelerin satışa sunulması için pazar alanının bulunmaması dikkat çekici. Atölyenin yerini bilen kişiler üretilenlerden birkaç parça alabilmek için atölyeye geliyorlar. Ancak üretilenlerin satışa sunulmamasının nedeni gerekli maddi birikimin oluşturulamaması.

Akköy’de testilerin ve diğer ürünlerin hammaddesi olan kil, bir çiftçinin tarlasının derinlerinden çıkartılıp traktörlerle atölyeye getirilmektedir. İkinci aşamada sulandırılıp teknelerde bekletilen ve daha sonra suyu uzaklaştırılan kil, plastik bir hale ulaşıncaya kadar yoğrulmakta ve üretime hazır hale getirilmektedir.

Akköy örneğinden yola çıkarak, yok olan ve yok olmakta olan yöresel el üretimlerinin ne şekilde canlandırılabilceğini düşünmemiz yerinde olacaktır. Kültürel alanda neleri yitirdik, neleri yitiriyoruz veya bu olguları geriye nasıl döndürebiliriz sorusunun devamlı olarak gündemde olması gerekmektedir.

Bizden önceki nesillerin **bize aktardıkları mirasla övünmeyi** çok sevsek de ne yazık ki toplum olarak yaşadığımız **toprakların tarihine, sosyal** ve kültürel etkisine önem vermemekteyiz.⁹

Bu nedenle yaşadığımız **coğrafyada var olan değerlerin** yok sayılması günümüzde kayıplara neden olmaktadır.

Dünden bugüne baktığımızda, testi atölyelerinin geleneksel kültürü koruma adına, sayıca çoğalacağı yerde azaldığını ve azalırken de kalitesini kaybettiğini görmekteyiz. Yere bastığımız coğrafyada, kültürün özü olan geleneksel miras, günümüzde el sanatlarının her alanında azalmakta ve hatta yok olmaktadır.

Bu nedenle, Güzel Sanatlar Fakültelerine ve kültür mirası ile ilgili kurumlara önemli

9- Bakla, Erdiç, “Eşsiz Üç Çanakkale Seramiği” Antika Kültürü, 1993, Sayı: 1

görevler düşmektedir. Geleneksel mirası koruma ve yaşatma yolunda birçok proje geliştirilebilir. Sadece Güzel Sanatlar Fakültelerinin ilgili bölümlerinin bu konu ile ilgili bir proje altında birleşmesi bile konuya önemli katkılar sağlayacaktır. Yapılan çalışmalarla geleneksel üretime devam eden bu tür atölyelerin şartlarının düzeltilmesi ve ürünlerin yeniden canlandırılabilceği ortamların hazırlanması sonucunda Anadolu kültürüne ait değerler gelecek nesillere taşınabilir. Bu coğrafyanın insanları olarak, geleneksel kültürümüzü inceleyip, araştırarak, üzerine bugünü inşa etmeyi başarabilirsek; ancak o zaman zengin Anadolu kültürüne ait geleneksel değerleri geleceğe taşıyabilecek atılımları gerçekleştirebiliriz.

RESİM 3: Çift kulplu testiler

RESİM 4: Duvara asılan mumluklar

KAYNAKÇA

- Bakla, Erdiñ, “Essiz üç Çanakkale Seramiği “ , AntikaKùltürü, 1993, sayı:1 ,
Çizer, Sevim, “Antik Çağdan Günümüze Batı Anadolu Çömlekçiliği, Yaşayan Uzantısı
Menemen”, 4. ulusal el sanatları sempozyumu, 1985
Gùlsen, Yener, Akköy testiciliği ve sorunları, 2. ulusal el sanatları sempozyumu, İzmir, 1982
Güner, Güngör, “Anadoluda yaşamakta olan İlkel Çömlekçilik”, 2. ulusal el sanatları
Sempozyumu, 1982
Öney, Gönül, “Çanakkale’ de Geç Devir Osmanlı Seramikleri”, Bilim Birlik Başarı, 1982,
sayı: 33
Öney Gönül, “Türk Devri Çanakkale Seramikleri”, Çan.Ser. Fabrikaları yay., 1971
www.comu.edu.tr
www.ezine.gov.tr